

בענין קרן מחוברת ותלושה

שיעורים בב"ק פ"א שיעור 5 (ב):

ר"ח מרחשון ה'תשפ"ד

רינת ישראל

ר' שלמה צוקר

ב"ק ב: ת"ר ג'...הדר לו ג' ורש"י

הפסוקים

1. שמות פרק כא

(כח) וְכִי־גָח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וּמֵת סָקוּל יִסְקַל הַשׁוֹר וְלֹא יֵאָכַל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבָעַל הַשׁוֹר נָקִי:
(כט) וְאִם שׁוֹר נִגָּח הוּא מִתְמַל שְׁלֹשָׁם וְהוֹעֵד בְּבַעְלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וְהַמִּית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשׁוֹר יִסְקַל וְגַם־בְּבַעְלָיו יוּמָת:

(ל) אִם־כָּפַר יוֹשֵׁת עָלָיו וְנָתַן פְּדִין נִפְשׁוֹ כָּל־אֲשֵׁר־יוֹשֵׁת עָלָיו:

(לא) אֹרְבָן יִגַח אֹרְבַת יִגַח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יַעֲשֶׂה לוֹ:

(לב) אִם־עָבַד יִגַח הַשׁוֹר אוֹ אִמָּה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לְאֹדְנָיו וְהַשׁוֹר יִסְקַל: ס

(לג) וְכִי־פָתַח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־כָרַה אִישׁ בַּר וְלֹא יִכְסֵנוּ וְנִפְלְעָמָה שׁוֹר אוֹ חֲמֹר:

(לד) בָּעַל הַבּוֹר יִשְׁלֵם כֶּסֶף יָשׁוּב לְבַעְלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לוֹ: ס

(לה) וְכִי־יִגָּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וּמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כֶּסְפוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יִחְצִיּוּ:

(לו) אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נִגָּח הוּא מִתְמַל שְׁלֹשָׁם וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בְּעָלָיו שְׁלֵם יִשְׁלֵם שׁוֹר תַּחַת הַשׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לוֹ: ס

מה מהמקרה של קרן תלושה?

רש"י ב"ק ב: ד"ה אלא

2. חזון איש לב"ק סי' א, דף ב עמוד ב

ב' ב' חבל מחוברת אימא כולה מועדת, בקשו צחי מני"ל, ואפשר דאי. נניחה היינו בתלושה, לא כוונת מחוברת חולדה דתלושה דזכ לא מסתברא, אלא מחוברת כוונת בכלל ושלה זו כרגל ואפי"ג שאינה מזקת כרגל וכמו נחש דכוי בכלל רגל וכמש"כ חו" ע"ז ח' ד"ה וכוונת, וכיחש פטורה כרכ"ר, ואפי"ג דמשונה היא, מ"מ מדכתבה תורה משונה דתלושה מכלל דמחוברת היא צדין אורחא.

ותלושה שכיח אב כיח נראה שאם קשור תלוש במקום קרניח, חבל קשור כרגל כוי חולדה כמו דבעיטת חולדה דקרן מחוברת, ורש"י פ"י שלקחה קרן צפיה ול"ע, ולפ"ז תמונת קרן שכוף מזוין עפי להיזק כוא חב, ול"ע.

מה ההוא אמינא לחלק בין קרן תלושה לקרן מחוברת?

3. תוספות מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

תנו רבנן שלשה אבות - הפסיק בברייתא זו לפרש תולדותיהן לאו כיוצא בהן דקאמר רב פפא אהייא. אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא - לשלם נזק שלם אפילו בפעם ראשונה וא"ת ומהי תיתי אי מתלושה דייה כתלושה אי משאר אבות התיינח למ"ד (לקמן ד' ה:): קרן עדיפא דכוונתו להזיק ואפילו קרן אתי וכדמפרש ר"ת לקמן דהיינו למ"ד פלגא נזקא ממונא דאית ליה סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי אבל למ"ד פלגא נזקא קנסא דאית ליה סתם שוורים בחזקת שימור קיימי לא אתיא קרן מכולהו כדאמרינן לקמן (שם) כי שדית

בור בינייהו אתי כולהו לבר מקרן דאיכא למיפרך שכן מועדין מתחילתן פי' דרכן להזיק משא"כ בקרן דבחזקת שימור קיימי וי"ל דלמ"ד פלגא דנזקא קנסא הא דקאמר אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא וישלם נזק שלם בפעם ראשונה לאו משום דאיצטריך קרא לאשמעינן דאין מועדת אלא התנא הוצרך לאשמעינן להביא ראיה מן הפסוק דמחוברת נמי הוי בכלל נגיחה שלא תטעה לומר דנגיחה היינו בתלושה דומיא דקרני ברזל דצדקיה אבל במחוברת דרכו להזיק מתחילתו ונלמוד מבור ומחד מאבות לחייבו לכתחלה נזק שלם.

4. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ה עמוד ב

אמר רבא: וכולהו כי שדית בור בינייהו, אתיא כולהו במה הצד לבר מקרן, משום דאיכא למיפרך: מה לכולהו שכן מועדין מתחילתן; ולמאן דאמר: אדרבה, קרן עדיפא שכוונתו להזיק, אפילו קרן נמי אתיא. אלא למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? להלכותיהן: קרן - לחלק בין תמה למועדת; שן ורגל - לפוטור ברשות הרבים; בור - לפטור בו את הכלים, ולרבי יהודה דמחייב על נזקי כלים בבור - לפטור בו את האדם; אדם - לחייבו בארבעה דברים; אש - לפטור בו את הטמון,

5. חידושי הרשב"א מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא כו'.
ק"ל אדרבה אימא כולה תמה היא לשלם חצי נזק בלחוד דכל לאפוקי ממונא קולא לתובע וחומרא לנתבע, וי"ל דאדרבה בנזיקין ספיקי דידהו להחמיר כאיסורין, ועוד יש לומר דלפחות מן התלושה אי אפשר דק"ו הוא, ואי קשיא לך דמשמע דאין עונשין מן הדין אף בנזיקין וכדאמר' במכילתא תניא כי יפתח איש בור או כי יכרה אם על פותח חייב על כורה לא כ"ש ללמדך שאין עונשין מן הדין, מסתברא לי דלא אמרו כן אלא בנזקי בור מפני שהוא חדוש וליכא בכלהו נזיקין דכותיה לפי שאין דרכו לילך ולהזיק ועוד שאינו שלו ואפ"ה עשאו הכתוב כאילו הוא שלו ועוד שהניזק בא לרשותו של מזיק דהיינו חלל הבור ואין עונשין מדין כזה שאין לך בו אלא חדושו אבל שאר נזיקין שממונו הולך ומזיק עונשין בהן מן הדין, וכן אמרו בגמ' באוקמתא דרב יהודה דמפרש אליבא דשמואל שור לקרנו ומבעה לשנו מאי לא ראי זה כראי זה כו' ולא ק"ו הוא ומה שן שאין כונתה להזיק חייבת קרן שכונתה להזיק לא כ"ש, וכן במתניתין דקתני לא ראי זה כראי זה משמע נמי דעונשין מן הדין דלא אמר אלא שאין ללמוד את הקל מן החמור הא חמור מן הקל ילפינן.
ועדיין יש להקשות מאי קאמר דה"א דמחוברת כולה מועדת היא דמנא תיתי, אי מקרא דצדקי' דיה להיות כמוה, ואי משאר נזיקין הא אמרי' לקמן דקרן אי לא כתיבא לא אתיא מכלהו משום דאינה מועדת מתחלתה, ותיריך ר"ת ז"ל דודאי ילפינן לה מן השאר למ"ד פלגא נזקא ממונא דלדידיה אף הקרן מועדת מתחלתה דכלהו שוורים לאו בחזקת שימור קיימי, והיינו דקאמר לקמן כלהו אתיין לבר מקרן דאיכא למיפרך מה להנך שכן מועדין מתחילתן ולמ"ד אדרבה קרן עדיפא שכונתה להזיק קרן נמי אתיא, דלמ"ד פלגא נזקא קנסא כולהו שוורים בחזקת שימור קיימי הלכך לא אתיא מכלהו אבל מ"ד קרן עדיפא הוא מאן דאית ליה פלגא נזקא ממונא דכולהו שוורים לאו בחזקת שימור קיימי אלא מועדין לכוין ולהזיק מתחילתן, ודלא כפרש"י ז"ל שפירש שם מ"ד קרן עדיפא לא אתפרש היכא, והכא ה"ק למ"ד קרן עדיפא הו"א דמחוברת כולה מועדת היא, מ"מ השתא נמי דכתיב וקרני ראם קרניו אף התלושה בתמה משלם חצי נזק ובמועדת נזק שלם, חדא דהא לא קאמר השתא דכתיב וקרני ראם קרניו תלושה כולה תמה היא, ועוד דלכל הפחות הו"א לה תולדה דקרן כהנך תולדות דקרן נגיפה נשיכה רביצה בעיטה וכלהו אפי' ברשות הרבים משלמין את הנזק כקרן אם תמין פלגא נזקא ואם מועדין נזק שלם.

ומסתברא דוקא במועדין לכך אבל מועד לנגיחה אינו מועד לנשיכה ומועד לנשיכה אינו מועד לנגיחה שאין העדאת האב מחזקת התולדות במועדין, ותנן במתני' חמשה תמין וחמשה מועדין הן הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא לייגוף ולא לישוך כו' ומפרש בגמרא דה"ק הן תמין הן ואם הועדו חמשתן מועדין אלמא הן בעצמן צריכין להיות מועדין. ואוקימנא נגיפה דהכא שלא בקרן אלא בראשה או בא' מאבריה אבל נגיפה בקרן היינו נגיפה היינו נגיחה. ירושלמי תולדות הקרן נגיפה נגיחה נשיכה רביצה בעיטה דחיה. ר' יצחק מקשה נגיפה נגיחה עיקר ואת עבד להו תולדות אלא מתחיל בעיקר ומסיים בתולדות.

6. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

תוס' הרא"ש - ור"י ממיץ מתרץ דהכא מיירי אליבא דמאן דאמר פלגא נזקא ממונא אבל למאן דאמר פלגא נזקא קנסא יהא פטור לגמרי דמתלושה לא גמרינן דאין לך בו אלא חידושו ואי אתיא מקרן וחד מהנך מקרן ובור אם כן לא מחייב אכלים מקרן ומאש אם כן לא מחייב אטמון מקרן ושן ורגל אם כן לא מחייב ברשות הרבים. והא דנקט תלמודא דלא כהלכתא משום דהסוגיא אתא לפרושי מלתא דרב פפא ואיהו סבירא ליה פלגא נזקא ממונא. תוספי הרא"ש ז"ל.

7. חידושי הגר"ז על הרמב"ם, ריש הלכות נזקי ממון

הלכות נזקי ממון

בב"ק דף ב' תולדותיהן כיוולא זכהו או לאו כיוולא זכהו, ועו"ש בפירש"י ד"ה הכא מאי שכתב ז"ל תולדות כיוולא זכהו ל"ש אז ול"ש תולדה אם הזיק משלם א"ל לא עכ"ל, ומשמע מלשונו דאם לאו כיוולא זכהו התולדה פטורה לגמרי, וכן משמע מלשונו בכל הסוגיא גבי מ"ש קרן שפ"י שם מ"ש קרן דמחייב וכן גבי רגל וגבי צור ועו"ש בדבריו, ולכאורה אינו מובן, דאם על התולדות ליכא חיובא כלל, לענין מאי נקראו תולדות, והלא זה שמעינן ממתני' דאבות מכלל דאיכא תולדות, וצ"ע דגם על התולדות איכא חיוב נזקין, ומאי קמייבעיא ל"י עוד. והנה מדברי הרי"ף שם נראה דהאיבעיא היא על חילוקי הדינים שינסם בנזקין דיש מועדין בתחלתם ויש שאינם

משלמים רק ח"י ומגופו, ועל זה הוא דאיבעיא לן אם התולדות כאבות לענין זה או לא, וכן משמע גם מדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' נזקי ממון ה"א דמפרש להאיבעיא הכי, עו"ש בדברי הרמב"ם ובמ"מ שם, וגם זה לכאורה ל"ע דמאחר דכל תולדה נלמדת לענין חיוב נזקין מהאב שלה, א"כ מה"ט יהא חילוק בניניהם לענין הדינים, ול"ע צ"אור הדבר.

והנה בסוגיא שם מכו דתימא כי פליג רחמנא בין תם למועד כי"מ בתלושה אצל במחוברת אימא כולה מועדת היא וכו', ובתוס' שם הקשו דמהי תיתי אי מתלושה די בתלושה אי משאר אבות הא לא אחיא קרן מייביכו. כמבואר לקמן דף ה' דכולהו אחו לבר מקרן וא"כ מה"ט נחייב במחוברת יותר מפלגא נזקא, וצ"ע צ"ע שם בקשה עוד דמה"ט נימא דכולה מועדת היא ואמאי לא נימא להיפוך דכולה תמה היא, עיי"ש בדברי התוס' והרשב"א. והנראה לומר צ"ה, דהנה

ולפ"ז נראה דזהו גם צ"אור דברי הגמ' דמהו דתימא כי פליג רחמנא בין תם למועד כי"מ בקרן תלושה אצל במחוברת אימא כולה מועדת היא, משום דלפי האמת לאחר שכתובין כל כדי אבות נזקין הרי כל דין חיוב נזקין תלוי רק בדרכו להזיק ושמירתו עליך וכדתנן במתני' האל השוכ

שזכהו וכו', ולא נאמרו כל השמות של האבות נזקין רק לענין חילוקי הדינים שיש זכהו וכמבואר בדף ה' דכי כתבינכו רחמנא לכלכותיהן, וממילא דרק לענין הלכותיהן הוא דנאמרו כל החילוקי שמות של צור ואש ושן ורגל, אצל לענין חיובא הכל תלוי רק בדרכו להזיק ושמירתו עליך, וכל שדרכו להזיק ושמירתו עליך מייביב, ועל כן זהו דקאמר הגמ' דמהו דתימא כי פליג רחמנא בין תם למועד כי"מ בקרן תלושה, ר"ל דהרי הכלכה המסוימת שיש בקרן הוא לחלק בין תמה למועדת כמבואר בדף ה' שם, ועי"ז הוא דנאמר שם קרן, ואם הוה מפרשין לקרן דקרא דהיינו בתלושה, א"כ רק קרן תלושה הוא ששמה קרן, אצל מחוברת לאו קרן הוא ולא נאמר זה הכלכה של קרן שהוא לחלק בין תמה למועדת, וממילא דהוה ילפינן לה לחיובא דהוא משאר אבות נזקין כיון דהוה בכלל דרכו להזיק ושמירתו עליך, ואף דקרן לא אחיא כמבואר בדף ה', היינו רק מקמי דתצצה החורה לקרן תלושה, אצל לאחר שכתצה החורה לקרן תלושה הרי שזו ליכא הפרכא דמה להנך שכן מועדין מתחלתן דאיכא למימר קרן תלושה חוכיה, וממילא דגם קרן מחוברת אחיא במה האל ככל אבות נזקין, ומי"מ החילוק שבין תמה למועדת ליכא במחוברת, דדין תם ומועד תלוי בעיקר השם של קרן וזהו רק בקרן תלושה אצל מחוברת לאו קרן הוא, ואף דחיובא נלמד מקרן תלושה, אצל לדין תם ומועד צעינן עיקר השם של קרן וזה רק בתלושה ולא במחוברת, וממילא דכולה מועדת היא דלית זה החידוש של תם שלזה צעינן שם קרן דוקא. ובתוס' לעעמיכו דס"ל דככל תלוי בתר הילפותא ואם אך הוא גלמא מקרן א"א לחייבו יותר מקרן אף שהוא צעלמו לאו קרן הוא, וזהו ששקשו דאי מתלושה די בתלושה.

קרן תלושה – הלכה למעשה

8. חשוקי חמד בבא קמא דף ב עמוד ב

בתלושה – כלב תפס בפיו סכין ודקר בו כלב של שכנו שאלה. כלב תפס בפיו סכין, ודקר בו את הכלב של שכנו. האם בעל הכלב המזיק חייב? תשובה. נאמר במסכת בב"ק דף ב ע"ב מאי ואומר...? מהו דתימא כי פליג רחמנא בין תם למועד, הני מילי בתלושה אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא, ת"ש בכור שורו הדר לו. לכאורה לפי משמעות הגמ' אין הבדל בין קרן תלושה לקרן מחוברת, וכן עולה מדברי הרשב"א והמאירי. אכן יעוין בחזון יחזקאל על בב"ק (בקונטרס החידושים בסופו), דקדק למה הרמב"ם והשו"ע סתמו ולא הביאו הדין דקרן תלושה? והשיב שמוכח שהם סוברים שלהלכה קרן תלושה פטור, שמסתבר שהתורה חייבה לשמור בהמתו שלא תזיק, במה שיש בכוחה ובאפשרותה כמו שהיא בעצמה, אבל אינו חייב לשמור שמא תמצא קרן תלושה ותיטול אותה ותיגח בה, יעו"ש. ואם כן למעשה צ"ע אם אפשר לחייב בנידונו, בהאי כלבא בישא, דתפס סכינא חריפא ודקר בו גדיא או כלבא אחרינא.

9. רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק א הלכה י

שלשה אבות נזקים בשור, הקרן והשן והרגל, תולדות הקרן נגיפה נשיכה רביצה בעיטה, תולדות השן אם נתחככה בכותל להנייתה והזיקה בחיכוכה וכן אם טנפה פירות להנייתה, תולדות הרגל הזיקה בגופה דרך הילוכה או שהזיקה בשערה דרך הילוכה או שכשכשה בזנבה או באוכף שעליה בפרומביא שבפיה בזוג שבצוארה וכן חמור שהזיק במשאו בשעת הילוכו ועגלה המושכת שהזיקה בשעת משיכתה, כל אלו תולדות הרגל הן וברשות הרבים פטורין וברשות הניזק משלמין נזק שלם.

10. שולחן ערוך חושן משפט הלכות נזקי ממון סימן שפט סעיף יח

ג' אבות נזיקין בשור: הקרן והשן והרגל. לז' ונקראו אבות מפני שהם כתובים בפסוק, ולהם תולדות, שכל דבר הדומה לו מכל אלו נקרא תולדות ודינו כמוהו, חוץ מנזק צרורות {יט} כמו שיתבאר.

11. שולחן ערוך חושן משפט הלכות נזקי ממון סימן שפט סעיף יט

כיצד, שור האמור בתורה הוא שנגח בקרן, לח] ואין דרכו בכך אלא דרך מקרה, ואין לו הנאה בהזיקו; וכל הדומה לו דינו כמותו, כגון שנגפה בגופה או נשכה או בעטה או רבצה על כלים ושברתם; {כ} וכן אם אכלה כסות או כלים, דינה כקרן ואינו משלם אלא חצי נזק, לט] בין ברשות הניזק בין בר"ה. ועוד יש דברים שהזיקה ברגלה או בפיה ודינם כקרן, ויתבאר בסימן ש"צ.

12. הלכה למשה הלכות נזקי ממון פרק א הלכה י

[י] שלשה אבות נזיקין בשור וכו' תולדות הקרן וכו'. הכל מבואר שם פ"ק דף ב' ע"ב ולא הוצרך רבינו ז"ל לפרש דאין חילוק בין קרן תלושה וכגון שאחזה לקרן בין שיניה ונגחה דלא משלם בזה בודאי נזק שלם דאין דרכו בכך אלא אפי' מחוברת דאורחיה הוא דס"ד אמינא דהוא מועד בתחילה ומשלם נזק שלם וקמ"ל תלמודא דאין חילוק בין תלושה למחוברת ולעולם דתם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם כדאיתא התם דכיון דכתב ג' אבות נזיקין בשור הקרן וכו' הנה הוא ז"ל מיירי בקרן מחוברת ואמר דתם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם כ"ש קרן תלושה דלאו אורחיה הוא כלל דודאי דינא הכי. ויעויין בחי' הרשב"א ז"ל והני דקחשיב דהו תולדות הקרן לאו דוקא אלא ה"ה אם תעשה הבהמה איזה מעשה דומיא דהני דתולדות דקרן הו והכי קחשיב נמי בירושלמי דחיה והביאו הרשב"א ז"ל שם.

משמעות 'דברי קבלה'

13. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

תלמיד הר"פ מדברי קבלה. דברי נביאות קרי להו דברי קבלה על שם שהנביאים קובלים וצועקים על צרות הנראות להם בחזון כדמתרגמינן אם צעק יצעק אלי אם מקבל יקביל. ויש מפרש קבלה שכלם קבלו נבואותם ממשה רבינו ע"ה וכן אמר ישעיה קרבו אלי שמעו זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה ה' אלקים שלחני ורוחו. ע"כ תלמיד הר"ר פרץ.

14. רש"י מסכת חולין דף קלז עמוד א

תורת משה - קרויה תורה לפי שנתנה תורה לדורות ושל נביאים לא קרי אלא קבלה שקבלו מרוח הקדש כל נבואה ונבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה.

15. מחזור ויטרי סימן תכד

לכך אני אומ' שנקראו נביאים וכתובים דברי קבלה שהיו מקובלין ובאים מימות יהושע. ומ"מ אינם שוים לחמשה ספרים שכולן מצות וחוקים.

16. תוספות תלמיד ר"ת (בשיטת הקדמונים) מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן. פי' מה טעם כדאמרינן במסכת מגילה אלה המצוות כתיב בד"ת, ודרשינן מינה אלה המצוות שאין [נביא עתיד לחדש דבר מעתה]: